

David C. Korten

A Nagy fordulat

A Birodalomtól a Föld társadalmáig

A hősi eposzokhoz illő könyvcím drámai helyzetre utal: „*vajon a jövő generációk úgy tekintenek-e majd korunkra, mint a Nagy szétbomlás, vagy mint a Nagy fordulat korszakára?*” (53., 353. o.). A könyv többször viszsztatérő, refrénszerű kérdése ez, s a Birodalom logikájából következő Nagy szétbomlás vagy a Föld társadalmához vezető Nagy fordulat közötti választási lehetőség felvázolása és elemzése Korten legújabb könyvének témája.

A korteni trilógia harmadik kötetét vehetjük kézbe, s ezzel egy gondolati ív is kibontakozik. Míg a *Tökés társaságok viláгурalma* (1995) alapvetően precíz, adatokkal alátámasztott helyzetjelentés a globalizált világ-gazdaságról, s a *Tökés társaságok nélküli világ – Élet a kapitalizmus után* (1999) a „*valóságról alkotott képünk megváltoztatásáról és ennek lehetőségein való töprengésről szól*” (lásd Dabóczi Kálmán könyvismertetését Korten második könyvéről, *Kovács* 1998/4, 34–39. o.), addig a szerző legfrissebb írásában a töprengés gyümölcseit vehetjük számba. Ez a mű alapvetően cselekvési program, precízen körülírt exhortáció (figyelmeztetés és buzdítás), melyet az egyre gyakrabban és egyre szélesebb körben felismert kulturális–környezeti–társadalmi–gazdasági válság tesz időszerűvé. Helyzetjelentést itt is találunk, de, a könyv eposzi jellegét alátámasztandó, már nemcsak a tökés társaságok és a – gazdasági – életre gyakorolt hatásuk a bemutatott téma, hanem, ezeket mintegy tágabb összefüggésbe ágyazva, az emberiség történelmének részletes, sajátos szempontú elemzése. Különös hangsúly kerül a kultúrára, a vallásra, a spiritualitásra és a nagy narratívákra, s – a Föld társadalmával kapcsolatban – nem maradnak ki az *Élet a kapitalizmus után*ból már megismert önszerveződő élő szervezetek (*self organizing living organisms*) és ökológiai kérdések sem. Három tudományterületet ölel tehát fel a könyv: a történelemtudományt, az ökológiát/biológiát és a közgazdaságtant.

A cím által jelzett téma indokolja is ezt a sokoldalú megközelítést, a több mint háromszáz oldalas terjedelmet, s a könyv szerkezeti felépítését. Földünk története, kulturális, társadalmi, gazdasági, környezeti állapota olyan pontra jutott, ahol az emberiség válaszút előtt áll. Ha – a korteni megfogalmazásban – a Birodalom logikája szerint haladunk tovább, nagy valószínűséggel a Nagy szétesés vár ránk, ha viszont sikerül megváltoztatni gondolkodásmódunkat, a nagy narratívákat és a nagy történeteket (*narratives, stories* – 17., 18. és 22. fejezetek), akkor a Föld társadalmának élhető világát hozhatjuk létre.

Tehát Korten gondolkodásának íve a *Tökés társaságok viláгурalmának* elemzésétől a cselekvési programig jutott, s nagy előnye e könyvnek, hogy

az előzőektől eltérően most konkrétabb, megvalósíthatóbb – bár helyenként megkérdőjelezhető – javaslatokat kínál. A szerző eddigi könyveinek erőssége ugyanis a helyzetjelentés, a tényfeltárás, míg a kiút vázolója elnagyoltabb, a lehetőségektől jobban elrugaszkodik. A *Nagy fordulatra* mindennek épp az ellenkezője tűnik igaznak, azaz a Birodalom leleplezésének történelmi elemzése itt túlzottan is egyoldalúnak, tendenciózusnak hat, nem mindig felel meg a bonyolult, összetett történelmi összefüggéseknek. A Föld társadalmához vezető utat ugyanakkor pontosan, részletesen és sokoldalúan dolgozza ki: adatokkal, gyakorlati tapasztalatokkal, elméletekkel kövezi ki, s nem utolsó sorban a saját hitével, tettekkészségével, biztató és bizalommal teli stílusával teszi reálissá.

A vitatható pontok ezen a téren most is, mint előző könyveiben, az út járhatóságát biztosítani hivatott spirituális, filozófiai és vallási alapok terén találhatóak. Bár a kereszténységet nagy szimpátiával kezeli (a Föld társadalmának értékeinek elemzésében az amerikai keresztények többsége által vallott evangéliumi kereszténység értékeit a Föld társadalmának értékeihez közelállónak látja – 325. o.), Korten sajátos vallási nézetei, amint azt később látni fogjuk, mégsem egyeztethetők össze egyetlen tradicionális keresztény felekezettel sem (vö. 287., 308., 310. o.).

Korten szerint a *homo sapiens* kétszázézer éves történetében a legutolsó ötezer év a Birodalom története, melynek jellemzője a hierarchikus felépítésű társadalom, a szűk elit uralma a sokaság felett, a nem, a bőrszín, származás, pozíció és munkavégzés szerinti különbségtétel, a kultúra, a morál és a vallás torzulásai. A Birodalom ötezer éves történetét, melyet két fejezeten át taglal a szerző, a Föld társadalmának létrejöttének és létének lehetőségét elemző részletes Bevezető és az erről szóló első fejezet előzik meg, majd a negyedik és ötödik fejezetek a Nagy fordulat mibenlétét mutatják be.

Az első rész a Birodalom és a Föld társadalmának alapvető tulajdonságait hasonlítja össze: míg a Birodalom életmódjára az ellenségesség és versengés a jellemző, addig a Föld társadalmában az emberek támogatók és együttműködők. A Birodalomban a társadalmi-politikai rend hierarchikus és az uralkodásra épül, a konfliktusmegoldás erőszakos; a Föld közösségét a partnerség és az erőszakmentesség jellemzi. Az előbbi a hatalmat, az utóbbi az életet szereti, az előbbiben a jog az elitet és az önérdeket védi, míg a Föld társadalmában teljes a jogegyenlőség. A Birodalom alapvetően maskulin (férfias), a Föld társadalmának értékei inkább femininek (nőiesek), de a nemek szerepe itt kiegyenlített (32. o.).

A Föld társadalmához először – mintegy alapként – kulturális és spirituális, majd ezekhez kapcsolódóan gazdasági és politikai fordulat révén juthatunk. A kultúrában a hangsúlyt a pénz szeretetéről az élet szeretetére és a lelki kiteljesedésre kell helyezni, míg a gazdaságban a materiális javakban mért jólét helyett a család, a közösségek és a környezet jóllétére

kell összpontosítani. A Birodalomra jellemző gazdasági plutokrácia helyett a gazdasági demokrácia megvalósítása célszerű: a fenntarthatóság, a morális (társadalmi, környezeti) értékekből fakadó korlátok érvényesítése és a közjó célkitűzése (lásd az 52. oldaltól). A politikában egyértelműen az „igazi” demokrácia megvalósulása a kívánatos, mely kivétel nélkül minden embernek egyenlő jogokat biztosít és egyforma köteleességek teljesítését várja el tőlük (23. o.). Ez a demokrácia, melyről Korten álmodik, még nem jött létre az emberiség történelmében. *Arisztotelész* és *Platón* demokrácia-felfogását megalapozottan bírálja a szerző, mivel az a nők és a rabszolgák számára nem biztosított jogokat. Az athéni demokrácia így szerinte csak részleges demokrácia volt.

Eddig az elvekről. A hogyan Korten sajátosan képzei el. Miután számára a kulturális–spirituális–kognitív terület alapvető az emberi közösség – itt a Föld társadalma – kialakulásában, a hangsúlyt az emberi tudat fejlődésére helyezi, s a könyvön végigvonul az ember öntudatra ébredésének ötlépcsős megközelítése. A szerző a lépcsőket neves pszichológusok (Kohlberg, Erikson, Maslow, Piaget, Rogers stb.) elméleteire támaszkodva határozta meg: mágius, birodalmi, szocializált, kulturális és spirituális öntudati szintek (54. o.), s szerinte a Nagy fordulat végrehajtásában, vagyis a gondolkodás megváltoztatásában a legnagyobb szerepe a kulturális, s még inkább a spirituális öntudati szinten lévőeknek van. Őket kulturális, illetve spirituális kreatívoknak nevezi (79. o.), s szerinte az Egyesült Államokban 50 millióra, az Európai Unióban 80–90 millióra tehető a számuk (79. o.). Többek között közülük kerülhetnek ki azok a civilmozgalmi aktivisták, illetve a velük kapcsolatban állók, akiket Korten mint több civil mozgalmi hálózat (például a People-Centered Development Forum) összefogója számon tarthat.

Miután Korten érzékletessé teszi a Föld társadalma létrejöttét, rátér a Birodalom részletes bemutatására. A *Tőkés társaságok világuralmában* a korporációkat előtérbe helyezve láthattuk a XX–XXI. századi Birodalmat, itt azonban a Birodalom tágabb, többoldalú bemutatására láthatunk kísérletet, történelmi szempontból. Az első rész világtörténelmi áttekintés a mezopotámiai, egyiptomi birodalmaktól a XX. századi Bretton Woods-i intézményekig, a második rész pedig teljes egészében az amerikai történelemről szól. A korporációk története természetesen ágyazódik ebbe a nagy ívű bemutatásba.

Ez a történelmi rész ugyanakkor nem mutatja fel a Kortenre jellemző sokoldalú és nyitott elemzés sajátosságait. Túlon túl egysíkú és egy célra kihegyezett a szerző történelemszemlélete, bizonyítani akarja az emberiség körülbelül Kr. e. 3000-tól számított ötezer éves történelmének egyöntetű birodalmi jellegét, miközben a gyűjtögető, halászó-vadászó, a nők által dominált őskori társadalmakat, illetve az azóta fennmaradt, például indián bennszülött társadalmakat tartja csak értékesnek. Többek között a feminista

Riane Eislerre alapoz ebben a részben, aki „*a nemek lencséjén keresztül*” (94. o.) tekint az emberi történelemre. Korten hosszasan ecseteli az őskor közösségi jellegének kedvező vonásait, ami a nők dominanciáján alapult az együttműködés, a törődés, az együttérzés és az egyenlőség jellemzőivel, s ami az első birodalmak megjelenésével vált férfiasná, uralkodóvá, individualistává. A Föld társadalmára jellemző tulajdonságok inkább nőiesek, fontos szereplőit Korten nagy százalékban képzei nőknek. Bár az általa vázolt világkép egyszerűsítő: a maskulin tulajdonságokat a Birodalommal, a femininekét a Föld társadalmával párosítja, mégis kedvező, hogy a Föld társadalmában a nemek szerepét és viszonyát inkább kiegyensúlyozottnak képzei, tehát a túlzott feminizmust is elítéli.

A könyv történeti részének fő célja, hogy ötezer év töretlen birodalmi jellegét bizonyítsa az élet *minden* területén, s ennek érdekében a tényeket, összefüggéseket sokszor e célnak veti alá, azaz nem mindig mutatja be a jelenségek teljességét. Leginkább a kereszténység, pontosabban a katolikus egyház történetét nagyolja el, az olvasónak helyenként az az érzése, hogy marxista történelemkönyvet olvas, vagy legalábbis a Korten által amúgy hevesen bírált neoliberalizmus egyházfelfogását: az egyház intézménye rossz, egyértelműen Birodalom-jellegű, bár Jézus tanítását a szerző elfogadhatónak tartja (254. o.). Például a korrupt római egyház (*corrupt Church of Rome* – 121. o.) kifejezés lépten-nyomon felbukkan a könyvben, holott a pápák avignoni fogsága utáni – szűk értelemben vett – valóban korrupt egyházvezetői időszak a megtisztító-megújító Tridenti zsinattal a XVI. században véget ér. A kapitalizmus kialakulásában szerepet játszó protestáns etikával, különösen pedig a kálvinizmussal is foglalkozik a szerző. Albert O. *Hirschmann* (*Az érdekek és szenvedélyek*; Jószyveg Műhely, Budapest, 1998), illetve Max *Weber* (*A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*; Cserépfalvi Könyvkiadó, h. n., 1995) szellemében gondolkodik a kapitalizmus kialakulásához társított bűnök (kapzsiság, mohóság, haszonelvűség) mintegy erényné emelkedésének káros voltáról – amivel ma már valamennyi történelmi felekezet valószínűleg egyetért.

A keresztény (katolikus, protestáns) hit egyes elemeinek bemutatása rámutat a Korten istenképében megmutatkozó torzulásokra is, ha azt az evangéliumi kinyilatkoztatás istenképével vetjük egybe. A szerző Istent távolinak, zsarnokinak, a newtoni mechanika mozdulatlan mozgatójának mutatja be és fogja fel, akinek akarata mintegy megbéklyózza az embert. A Marcus *Borg* előadására alapozott gondolatmenete megdőbbentő. Borg ugyanis a Biblia istenképeit két típusra osztja: „monarchikus istenképre” (főleg az Ószövetség alapján) és „spirituális istenképre” (az Ó- és Újszövetség alapján – 258. o.). A monarchikus istenképet férfiasnak, hierarchikusnak tartja, s ennek megfelelően az Atya, az Úr, a Mindenható hivatkozásokat rossz fényben látatja, szemben a bensőséges, törődő, női vonásokat hangsúlyozó

spirituális istenképpel. Nem is Istennek, hanem Léleknek (Spirit) nevezi ezt a bensőséges „erőt”. Eszerint valójában Jézus is egy lelki (spiritual) lény.

Az istenkép illetően taglalása itt is a Birodalom és a Föld társadalma logikájának és istenfelfogásának elválasztását szolgálja, de ez az út rendkívül veszedelmes. Ha ugyanis a tőlünk személyében és létrendjében különböző – ugyanakkor a velünk valóban egységben is lévő – transzcendens Istent rosszalljuk és elvetjük mint a Birodalom Istenét, akkor marad a spirituális modell Istene, aki feminin, bensőséges, immanens (*immanent, caring, unifying spiritual presence* – 258. o.). Ugyanakkor Isten transzcendenciájáról (ami egy létrendileg felsőbb, teremtő kezdet és végső cél, a Teilhard de Charden-i Alfa és Omega) lemondani, és Istent csak immanensnek elgondolni azt jelenti, hogy elhagyjuk a kereszténység talaját, igent mondunk a panteizmusra, s megindulunk a *New Age* felé, ahogy azt később Korten „hitvallásában” meg is figyelhetjük. A kereszténység Isten transzcendenciáját (távoli, tőlünk különböző) és immanenciáját (bennünk lévő) egységben, egymás kiegészítésekként kezeli.

A könyv amerikai történelemről szóló harmadik része rendkívül kidolgozott, precíz, érdekesítő, sőt felettébb izgalmas. Az első telepeseektől George W. Bush jelenlegi adminisztrációjáig terjedő birodalmi időszak mechanizmusai, struktúrái lényegileg végig ugyanazok és ugyanazokat az elit érdekeket szolgálják. A *Jefferson* és *Hamilton* politikája közötti szembenállás bemutatása egyben illusztrálja is a demokráciáért való küzdelmet, ami a Nagy fordulatnak is alapértéke, s ami az Egyesült Államok Birodalmában csak az elit politikai retorikájában létezett és létezik, de nem a valóságban. Többek között *Chomsky*, *Friedman*, *Clinton*, *Bush* elképzeléseit, a *New Right* és a *Right Christians* lobbi-tevékenységét, valamint a külpolitikát bírálja itt Korten.

Értékelendő a szerző szókimondása, kritikus, realista látásmódja, ami a legmarkánsabban az Egyesült Államokról szóló részben mutatkozik meg. A saját hazájáról szóló narratíva, „story” megváltoztatásában, ami szerinte a Nagy fordulat végrehajtásának kulcsa, élen jár, maga a 20. fejezet is ezt igazolja. Korten szerint a fejezet legjobb híre, hogy felmérések szerint az Egyesült Államok lakosságának legnagyobb része (83%) egyetért az amerikai „story” megváltoztatásával: társadalomként „*az Egyesült Államok rossz prioritásokra épít. ...az amerikaiak jelentős többsége erős családra és közösségekre vágyik, egészséges környezetre, magas szintű egészségügyi ellátásra és oktatásra mindenkinek. Ugyanakkor aggódnak a tőkés társaságok és a kormány áttekinthetetlen hatalma miatt, s jobban szeretnének egy olyan világban élni, amely az embereket a profit elé, a lelki értékeket a pénzügyi értékek elé, a nemzetközi együttműködést a nemzetközi dominancia elé helyezi*” (327. o.).

A narratíva megváltoztatásához persze nem elég a felmérésekben nyilvánított szándék. Pszichológiai tény, s Korten tisztában van vele, hogy

az emberek többsége nem kulturális, illetve spirituális kreatív, hanem társadalmi kreatív (*social creative*), ezt a csoportot szokták a politikában ingadozóknak is nevezni. Az ő személyes sztorijuk arról szól, amit a legtöbbször hallanak, illetve sulykolnak nekik. A Birodalom szócsöve a korporációs média, a korporációs PR, az ő narratívájuk más, mint a Föld társadalmi történetei. A feladat tehát olyan mechanizmusok megtalálása és felépítése, amelyeken keresztül a valóságnak megfelelő történetek terjednek, változnak, fejlődnek.

Korten itt nyúl vissza a *Tökés társaságok nélküli világban* vázolt önszerveződő élő szervezetekhez, melyekkel – az ökológiai párhuzamokkal együtt – a *Nagy fordulatban* a Föld társadalmi működését írja le és egyben alapként is épít ezekre. A Birodalom elemzésében láttuk, hogy a szerző rosszallja és elveti a hierarchikus rendeződést. Pedig az újabb szervezetelméletekben, ahol a hangsúly éppen a csapatmunkára, a hálózatos szervezeti felépítésre, önirányításra, a felelősségre, meghatalmazásra (empowerment) esik, szó sincs a hierarchia tökéletes elvetéséről, inkább annak átalakulásáról, más felfogásáról. A korteni Föld társadalmát a közösségi élet, a partnerség, a hálózat, a kölcsönösség, a lokalitás, az együttműködés, a törődés és a feminin értékek jellemzik. Az önszerveződő élő szervezetek nem alkotnak hierarchikus rendszert, megszervezik magukat, ahogy azt egy egészséges erdei ökoszisztéma élő szervezetei is teszik. Korten szerint az emberi test sejtei is partneri alapon működnek együtt: a fejnek, az agynak nincs kiemelkedőbb szerepe, mint bármely más sejtcsoportnak.

Érdekes eredményre jutunk, ha összehasonlítjuk Korten hitvilágát világlképével, vagyis megragadjuk gondolkodási sémáját. Mi irányítja tehát az önszerveződő élő szervezeteket, illetve a Korten szerint akarattal, öntudattal, szabadsággal rendelkező anyagot, amely – az entrópia törvényeiben – az élet és az energia megőrzésére, növelésére törekszik? Szerinte a „spirituális intelligencia” irányít, ami az anyag belső mozgatója.

S vajon mi az összefüggés Korten hitvallása, illetve a Birodalom és a Föld társadalmi általa adott jellemzése között? Kezdjük az elemzést a szervezet síkján. A Nagy fordulatot létrehozó szervezetek lokálisak, inkább közösségek: az előző könyvekből már jól ismert templomi kórustól az önkéntes egyszerűsítőkn keresztül a helyi üzleti vállalkozásokig, zöldségesekig egyaránt hordozzák az új gondolkodás magvait, s kialakul a tudatosság magasabb szintje (*higher level of consciousness* – 4. fejezet, illetve IV. rész). Mondhatnánk erre, hogy a lokalitás korteni elve az egyház társadalmi tanításában megfogalmazott kisegítés (szubszidiaritás) elvében gyökerezik, csak hogy a szubszidiaritás hierarchikus rendet is magában foglal, hiszen magasabb szintre van szükség ahhoz, hogy az kellő időben és szükség esetén „kisegítsen”. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy egy szervezet hosszú távú fennmaradásához és megfelelő működéséhez bizonyos

mértékű hierarchia is szükséges. Korten viszont magasabb szint nélküli önszerveződésről beszél, az új történetek így sokasodnának.

A Birodalom hierarchikus rendeződésének mindenfajta elvetése és a maskulin vonások elítélése egyoldalúvá teszi a szerző világszemléletét, hiszen az igazságos király, illetve az egy ember kormányzata alatt állás, aki a közjó érdekében irányít (lásd Arisztotelésznél, Aquinói Szent Tamásnál – Schütz Antal: *Aquinói Szent Tamás szemelvényekben*; Szent István Társulat, Budapest, 1943, 410–418. o.) mindig elítélendő, a Birodalom területére esnek nála. Aquinói megítélése szerint viszont a legjobb államforma a nép bevonásával kormányzó monarchia, melynek célja a közjó. A kormányzásban a nép sorából és a nép által választott vezetők is részt vesznek. Szerinte tehát az igazságos társadalom (a demokrácia) hierarchikus.

Korten gondolkodásmódját megmagyarázza saját „hitvallása”: az Isten és a teremtés egyenlővé tétele (*God and Creation are one and the same* – 308. o.), és az a kijelentés, hogy az ember Istennek „csupán” partnere: „*Nem azért vagyunk itt, hogy egy, a hatalmára feltékeny Istennek engedelmessédjünk, hanem hogy partnerekként foglalkozunk a teremtéssel egy óriási kalandban.*” (263. o.) Mindezek kulcsfontosságúak Korten saját történetében (story-jában) is.

Ez a panteista és Isten transzcendenciáját tagadó felfogás inkább a New Age, semmint a kereszténység istenképe, s itt a kígyó a saját farkába harap, mert a New Age a Birodalmat támogató spiritualitás. Ha a Föld társadalmá végső célja nem az arisztotelészi értelemben vett boldogság keresése, s ez a legfőbb boldogság nem Isten, aki nemcsak partner, hanem egyben Úr is (az Úr szerető, jóságos, gondoskodó értelmében), aki végső Cél, s akinek maskulin vonásai is vannak; s akinek az akarata nem önkény, hanem szeretetének, gondoskodásának, az emberi szabadság megvalósulásának kifejezése, akkor félő, hogy már a spiritualitás terén visszaesünk a Birodalom szintjére. Ugyanis az Isten magasabb létezését el nem fogadó, Őt eszközként kezelő istenfelfogás a Birodalom egyedeinek végső individualitását, önirányultságát tükrözi. *Az Isten tökéletességét és mindenhatóságát tagadó istenkép az emberi tökéletességet és mindenhatóságot teszi ide, az első helyre.* Ha Istent a magam – leginkább e világi – céljainak megvalósítására „használom”, marad a magam körül forgás, a csupán magamra figyelés. A Birodalom manipulatív, uralkodói vonásai az atomizált, egymással valódi kapcsolatban nem álló egyedek fölött könnyebben megnyilvánulnak.

A tökéletes és mindenható Isten nélküli partnerség, gondoskodás, adás, a közösségre irányultság, vagyis minden, az emberek szintjén történő szeretet-megnyilvánulás, ami Kortennél a Föld társadalmának lényege és célja – magában elégtelen, mert az emberi tökéletlen szeretet, ezeken a területeken is csak az isteni tökéletességből, jobban mondva az isteni szeretet

tökéletességéből mint forrásból táplálkozhat. Az ember szeretetének végső forrása és célja – tudva vagy tudatlanul – Isten.

Az önszerveződő élő szervezetek „önfejlődése” Korten szerint is spirituális intelligencia által vezérelt, de miért ne lehetne ez az intelligencia egy mindenható, gondoskodó, szerető, az emberi szabadságot a legjobban tisztelő, személyes, a teremtséssel, emberrel egy, ugyanakkor mégis különálló: immanens és transzcendens, feminin és maszkulin Isten gondviselő jelenléte? Korten Nagy fordulatának spirituális háttéréből ez az istenkép hiányzik.

E hiányosságok ellenére a könyvről alkotott összkép többnyire kedvező, hiszen valamiféle Nagy fordulat szükségében és sürgető voltában kevesen kételkedünk. Biztató lehet a 20. fejezet, amely különböző felmérések adataival bizonyítja, hogy az egyesült államokbeliek többsége szimpatizál a Föld társadalmához társított értékekkel: család, gyermekek, demokrácia, erőszakmentesség, béke, együttműködés, fenntartható jövő, környezetvédelem stb. Korten könyve ezen értékek mellett érvel, terjedésük esélyét latolgatja, s buzdít a további cselekvésre. A Nagy fordulat kifejezett célja a dialógus, a nézetek, felfogások találkozása, párbeszéde, ütköztetése, a műhely jellegű eszmecserek; tehát a kritikák, észrevételek fejlesztik a Föld társadalmát. Reméljük, az általunk felvetettek is építő módon járulnak hozzá ehhez a fontos párbeszédhez.

A Nagy fordulat stratégiája nem az erőszakos hódítás, hanem a Birodalomból való békés „kisértés” (*walking away from Empire* – 326. o.) a történetek megváltoztatásával. Valószínű, hogy Korten könyve növeli a kísértők és kísértálni vágyók számát. A séta tétje a könyv refrénje: „*vajon az eljövendő nemzedékek úgy tekintenek-e majd korunkra, mint a Nagy szétbomlás, vagy mint a Nagy fordulat korszakára?*” (David C. Korten: *The Great Turning – From Empire to Earth Community*; Kumarian Press, Berrett-Koehler Publishers, Bloomfield, San Francisco, 2006)

BARITZ SAROLTA LAURA OP